

Kaks vaimukaaslast eri aegadest

Valik Ain Kaalepi ja Nigol Andreseni kirjavahetusest aastatel 1965–1975.

Sirje Olesk

Kirjandusmuuseumis on talle Ain Kaalepi kirjad Nigol Andresenile (KM EKLA, f. 311, m. 11–12) ja suur hulk N. Andreseni kirju A. Kaalepile (KM EKLA, reg. 1986/84). Kirjavahetus on kestnud tihedamalt või suuremate pausidega 1958. aastast alates kuni 1979. aastani, jäädes viimases otsas küll üsna harvaks ja juhuslikuks. Siinne publikatsioon ongi valik sellest suurest materjalihulgast. Andresenil ei olnud telefoni ja ta ajaski omi asju kirja teel. Samas on ilmne, et kõiki kirju ei ole säilinud kummalgi pool ja kirjavahetajad on aeg-ajalt ka omavahel kohtunud, seepärast ei arene dialoogid sujuvalt ja publikatsiooni sisus ei olnud võimalik järgida põhimõtet, mille järgi ühes kirjas kerkinud probleemile on teises kirjas vältimatult olemas ka vastus. Nii olengi jätnud kõrvale range sisulise harmoonia ja valinud rohkem kui kolmesajast kirjast need ligi kolmkümmend, mis näisid omaaegset intellektuaalide elu küpse sotsialismi ajal adekvaatselt esindavat. Kultuuriloolises mõttes on see kirjavahetus üks neid mitmekülgseid allikaid ühe konkreetse ajastu vaimuelu tundmaõppimiseks, mida võiks võrrelda Kreutzwaldi–Koidula või Barbaruse–Semperi või Ivaski–Orase kirjavahetustega.¹

1960. ja ka 1970. aastatel oli kiri Nõukogude Eestis veel harjumuspärasem kommunikatsioonivahend kui telefon, mida ju paljudel ei olnudki. Kirjutati muidugi täie teadmise, et kirjasaladus Nõukogude riigis pole püha ja seepärast pole tark ülearu avameelne olla, kuid omasugust Aisopose keelt võis ikka viljeleda, kui selleks andi ja aega jätkus. Ka ei kipunud poliitilise maiguga asju üldiselt liiga avameelselt arutama; ja kui seda siiski tehti (sest Andresenil

oli selleks väga tugev kalduvus), piirdus asi mõne sapise repliigi või mõistukõnega. Seepärast on kogu kirjavahetuse peamine sisu ikkagi kirjandusajade ajamine. Arvestades aga, et Tuna on spetsiifiliselt *ajalookultuuri ajakiri*, üritasin kirjavahetusest valida rohkem kirjanduspoliitikat käsitlevat ainet. Ja märkasin sealjuures, et kõik kirjanduslik oligi samal ajal ka poliitiline.

Siinne publikatsioon ei ole esimene, mis seda kirjavahetust esitleb – 2001. aastal on Toomas Haug Loomingus avaldanud valiku Ain Kaalepi kirju Nigol Andresenile aastatest 1959–1962.²

Alljärgnevat lugedes oleks hea meeles pidada paari asja. Kõigepealt – tegemist on sel ajal küllalt erandlikus staatuses olevate inimestega – vabakutseliste literaatidega. Teatavasti oli nõukogude inimesel kohustus tööl käia – muidu võidi teda karistada. Töökäimisest vabastas loomeinimest vaid kuulumine vastavasse loomeliitu. Nigol Andresen (1899–1985), kes oli 1949. ja 1950. aastal välja heidetud nii EKP-st kui ka Eesti NSV Kirjanike Liidust, oli pärast vanglast ja laagrist vabanemist 1956. aastal saavutanud ennistamise mõlemas organisatsioonis ja riigitööle enam ei asunud. Pealegi sai ta üsna varsti pensionile ja lisa sellele teenis peamiselt artiklitega ajalehtedes ja ajakirjades, mõnikord ka tõlgetega. Ain Kaalep (sündinud 1926) oli pärast ülikoolist väljaheitmist 1949. aastal töötanud mitmel pool, lõpuks kasvatajana Imastu lastekodus. 1956. aastal lõpetas Kaalep kaugõppes ülikooli, ja kuna tal olid siis juba mõned tõlkelepingud kirjastusega, riskis jääda vabakutseliseks literaadiks elukohaga Elvas. See suhteline vabadus määras mõlemad mehed küll ainelisse kitsikusse, kuid võimaldas teisalt tööalaselt vabamaid valikuid. Kirjanikke ja

¹ Fr. R. Kreutzwaldi kirjavahetus. V köide. Fr. R. Kreutzwaldi ja L. Koidula kirjavahetus 1867–1873. Eesti Riiklik Kirjastus, 1962; Akadeemia kirjades. Ants Orase ja Ivar Ivaski kirjavahetus 1957–1981. EKM: Tartu, 1997; Johannes Vares-Barbaruse kirjavahetus Johannes Semperiga on publitseerimata.

² "Ain Kaalep sula-ajal". – Looming 2001, nr. 6–7.

ENSV Kirjanike Liidu IV kongress 1958. aastal: Ees Otto Samma ja Nigol Andresen, nende taga Holger Pukk, tema selja taga Ellen Niit ja Jaan Kross. KM EKLA, B-107:21

tõlkijaid, kes elasid otseselt oma loomingust, on alati olnud, enne ja pärast Nõukogude võimu on neid Eestis toetanud Kultuurkapital, Nõukogude ajal võimaldasid niisugust elu suhteliselt suured honorarid. Et aga honorare saada, pidi raamat kirjaselgelt või artikkel ajakirjanduses ka tõesti ilmuma – ja seda ei olnud sugugi lihtne läbi viia.

Kui Nigol Andreseni roll 1940. aastal oli olnud kindlasti kahetsusväärne, siis tema tegevus kuuekümnendatel aastatel kirjanduspoliitikas pälvis pigem heakskiitu. Andresen oli vana sotsialist, kes oli kuulunud Eesti Vabariigi Riigikokku ja hakkas 1940. aastal juunikommunistiks. Tema vasakpoolsus oli ehtne ja ilmne, eestiaegne Marxi ja Engelsi tõlkija oli ja jäi marksistiks. Stalinist ei olnud ta kunagi ja pärast laagrist tagasitulekut sai temast vabameelse opositsiooni üks juhtkujusid EKP nomenklatuurses sisesõjas. Veel sai temast imetletud ja kardetud repliigimeister koosolekutel, kõikvõimalike väljaannete initsiaator, noorte annete toetaja kriitikas ning pädev teatri- ja kirjandusloolane, keda innustasid nooreestlased ja kes kuni elu lõpuni arvustas vahetult kaasaegseid raamatuid ja lavastusi. Tema kirjandushuvid pärinesid noorusest, kui ta 1919. aastal oli debüteerinud ajalehtedes Sotsiaaldemokraat ja Odamees luulearvustajana. Luuletanud oli ta isegi, avaldanud 1927. aastal pseudonüümi *Ormi Arp* varjus luulekogu “Gloobus”. Rohkem ta ilukirjanikuna üles ei astunud, kuid kasutas sama pseudonüümi

hiljem oma luuletõlgete avaldamisel. Peamiselt tegutses ta kuni 1940. aastani aga luule- ja teatrikriitikuna, olles samal ajal enamasti õpetaja, kõige kauem J. Westholmi eragümnaasiumis (1923–1928) ja Prantsuse lütseumis (1928–1932). Kuigi noore Nigol Andreseni leiab fotol nende hulgast, kes olid 1919. aastal kogunenud asutama Eesti Kirjanikkude Liitu, ei saanud temast selle organisatsiooni liiget, kui liit 1922. aastal asutati. Oma uue positsiooni tõttu oli ta aga üks ENSV Kirjanike Liidu asutajaid Moskvas 1943. aastal.

Nigol Andreseni roll Eesti kirjandusel 1960. ja 1970. aastatel oli mitmes mõttes oluline. Ta oli pika staažiga vintske poliitik, kes oli väga palju näinud, kuid mõistis hoida keelt hammaste taga. Tema iga ja kogemused andsid talle selles ühiskonnas ebatavalise vaimse sõltumatuse, mis imponeeriski noorematele kaaslasele. Oma poliitilistest saladustest ta nendega ei rääkinud, kuid eesti kirjanduse rikkast pärandist ühelt poolt ja reaalse kirjanduselu karidest mööda loovimise võimalustest teiselt poolt kindlasti. See vana mees oskas keeli, oli kunagi maailmas ringi saanud vaadata ja suhtus põlglikult nõukogude poolharitlastest võimukandjatesse.

Andresen oli poleemiline loomus, ja hili-semas eas olid tema sümpaatiad ja antipaatiad väga selgelt välja kujunenud. Ta tundis ja armastas luulet, eriti Gustav Suitsu luulet; ta hindas Friedebert Tuglast ja Paul Kuusbergi, ta hoidis

ja toetas noori, nii Paul-Eerik Rummo kui ka Ain Kaalepit, nii Viiru Härmä kui ka Peeter Oleskit. Keda ta ei sallinud, seda ta ei sallinud, ja mõistis neid näost näkku, eriti aga selja taga halastamatu vaimukusega paika panna. Ja samas võis ta kartmatult oma kodus vastu võtta 1974. aastal Tallinna külastanud Ivar Ivaskit, nii nagu tema kodu Videviku tänaval oli avatud muudelgi puhkudel paljudele noorematele literaatidele. Tema uurija-elus neil aastatel oli kaks kesket teemat: “Noor-Eesti”, eriti kõik Suitsu ja Tuglasega seotu, ning ekspressionistlik luule Saksamaal ja selleaegne teater Eestis (August Bachmann, Hilda Gleser, Hommikuteater). Samas jälgis ta kõrge eani kaasaegset kirjandust, käis teatris ning kirjutas arvustusi. Oma “Noor-Eesti”-uurimustes tugines ta väga paljus Kirjandusmuuseumi materjalidele Tartus, käis neid sagedasti uurimas, esines muuseumi konverentsidel ning võimalust mööda aitas muuseumi arhiive täiendada.

Ain Kaalep oli tubli põlvkonna jagu Andresenist noorem, käinud koolis Tartus, olnud noores eas Soome sõjaväes ja Pitka poiste hulgas, istunud 1945. aastal vangis ja jäetud alles “sula-ajal” suhteliselt rahule. Välismaale teda ei lastud, kuid literaadina tegutseda ta sai, eriti pärast 1956. aastat. Esimesed kaks luulekogu ilmusid pärast venitamist 1962. aastal, mille järel ta sai Kirjanike Liidu liikmeks ja suutis tõlgetega oma pere ära elatada. Lisaks õpetas ta periooditi Elva keskkoolis või luges kirjanduskursusi mõnes kõrgkoolis, 1980. aastatel oli ta Tartu ülikoolis tõlkekabineti juhataja.

Ain Kaalep on eesti luuleloos väga selgelt omanäolise käekirjaga luuletaja, kes ei ole avaldanud palju, kuid kelle klassikalised huvid ja erinevate rahvaste luule tundmine on eesti originaalluulet oluliselt rikastanud. Kirjavahetus viitab ka tema tõlke- ja muu tegevuse laiahaardelisusele. Nii nagu Andreseni, oli ka Kaalepi ümber alati noori inimesi, kes suhtusid temasse kui õpetajasse ja keda Kaalep, kes oli täiesti vaba mentorlikest hoiakutest ja jälestas pateetikat, nn. vabade vestlustega arendas. Erinevalt Andresenist ei olnud Kaalepil kunagi olnud mingeid olulisi seoseid nõukogude võimuga, kuigi ta ilmavaade kaldus pigem vasakule. Tema isa oli kuulunud Eesti Üliõpilaste Seltsi ja sinna koopteeriti ka Ain Kaalep kohe, kui see oli võimalik – s. t. 1988. aastal. Ometi leidsid nad omavahel üllatavalt palju kokkupuutepunkte ja nende kirjavahetus kajastab mõlemapoolset respekti.

Siiski on see kirjavahetus põhijoontes asjalik.

Kahe mehe kontakt on alanud huvist saksakeelse luule vastu ja see põhiheli jääb kestma ka pärast Saksa Demokraatliku Vabariigi omaaegse kultuuriministri Johannes Becheri mahuka luulekogu avaldamist eesti keeles 1962. aastal.

Mõlemad mehed tundsid luulet, ka muud peale eestikeelse luule ning mõlemal oli huvi ja missiooni teha valgustustööd – vahendada eesti luulet teistele rahvastele ja vastupidi. Arutati palju muudki, aina oli midagi teoksil, mille tulemuseks pidi olema eesti kultuuri piiride avardamine. Seda organiseerimistööd meie praegusel individualistlikul projektiajastul tunnistades saab ilmselt ka selgeks, et tollased poliitilised olud sundisid niisugused lahendused peale. Ja kui ka umbes pooli kavatsusi tabas nurjumine, aeti stoiliselt teisi asju edasi.

Kirjavahetus hõrenes 1970. aastate lõpus loomulikel põhjustel – Andresen vananes. Enne seda tegi ta oma noorema kaaslaste asjus sel ajal tavatu žesti, kirjutades Kaalepi 50. sünnipäeva puhuks uurimusliku artikli “Laulu algus. Ain Kaalepi tulek luulesse” (Looming 1976, nr. 12). Pärast 1978. aastat Andresen enam Tartusse (ja seega ka Elvasse) ei sõitnud ja tema arhiiviuurimuslikud kirjutised taandusid esseistlike lühikäsitluste ees. Ka ei lasknud ta end enam keelitada esinema, sest kartis, et mälu veab alt.

Saatus tahtis aga, et oma elu lõpuks jõudis Nigol Andresen taas Tartusse, psühhoneuroloogiahaiglasse Staadioni tänaval. Seal käisid Ain Kaalep ja Peeter Olesk teda veel jaanuari lõpus 1985. aastal vaatamas. Vana mees olevat nad ära tundnud, kuid vestelda enam ei jaksanud. Seal Andresen 24. veebruaril 1985. aastal ka suri.

Allpool on loobutud selle kommenteerimisest, mida huviline kerge vaevaga võib teatmeteostest leida. Võimalust mööda on kommenteeritud omaaegseid suhteid ja taustu. Täna väga Ain Kaalepit, kes publikatsiooni läbi vaatas ja segaseid asju seletas.

Sirje Olesk

(1954)

Lõpetanud Tartu ülikooli 1977. a. filoloogina. *Ph.D* ja Eesti Kirjandusmuuseumi vanemteadur, tegelenud eesti kirjandus- ja kultuuriloo ning Eesti-Soome kontaktidega. Varem Tunas publitseerinud katkeid A. Adamsoni/M. Underi ning A. Orase kirjavahetusest.

Ain Kaalep, Paul-Eerik Rummo ja Karin Rummo Kirjandusmuuseumis mais 1962. KM EKLA, B-37:3197

Helsingi Ülikooli professor Kai Laitinen koos N. Andreseniga Tallinnas. Dateerimata. KM EKLA, B-37:4526

1. N. Andresen 21. XI 1965

A. K.

Su kiri jõudis parajasti siia. Imekena, et “Järvemaastikud”³ on kord valmis! Siis võib ju kohe uue kogu valmistada – kirjastuse ajaviitmise võimaldamiseks!

Ah, see Lembe Hiedel!⁴ Olgu omavahel öeldud, ta meenutab mulle viimasel ajal kangesti Remarque'i (*Das schwarze Obelisk*) litsimaja seda töötajannat, keda hüütakse “das eiserne Pferd”⁵. Tal on alati absoluutselt õiged seisukohad. Ta diskvalifitseerib tõlkijaid ainult eesti keele põhjal: ta ise ei tunne ühtki keelt peale eesti keele (ungari keelest ma ei räägi, sest selles keeles on ta prints-abikaas⁶ tugev – ja nemad kaks peavad üks liha olema). Minu arust tõlgete üle ei saa otsustada ainult sihtkeele järgi; aga kui originaal on keeleliselt originaalne? Mu enese tõlketeooria ei kõlba esitamist; kuid ma arvan, et ma suudan siiski originaale lugeda ja sealt eri isiksusi näha. Lembe paraku selles osas jätab kahtlemise võimalusi.

Kuid oma istumistest sümbolismiga olen rahuldatud. On ju sümbolism üks märksõna, milleta Tuglase puhul ei osata hakkama saada.⁷ Katsusin prantsuse ja vene sümbolisme eraldada, kuid Tuglast seejuures ka sümbolismist eraldada, maha arvatud ta varased lausa epigoonlikud tööd. Kui see õnnestus, oleks hea; võiks teistelegi näidata. Igatahes, Rummelgas ajas oma igaveste järelsõnadega mu hinge hoopis täis – varem ei olnud neid lugend.⁸ Ja Tuglas! Õnnelik pealegi, et temast kirjutati!

Mis on Alliksaarega? Nüüd oleks mul kange tahtmine hakata ta luuletuskogu lugema⁹ – ja võib-olla sellest mõnikord ka juttu tegema. Ei tahtnud seni ühtki kõrvalasja lähedale lasta – Tuglasega oli hirmus kiire eeskätt materjalide kättesaamise hilinemise pärast.

Praegu lähen orelikontserdile – pärast jätkan.

Nii see on, vahepeal käisin kontserdil: Maurice Durufle ja Marie-Madeleine Durufle-Chevalier. Orel mu nõrkusena kaua püsind, ja oli imekena kuulda Bachi sootuks uusi tõlgitsusi ning madami imekena kerget mängu, eriti seda suurepärase registritekunsti.

Kavatsen nüüd jälle veidi istuda, ikka veel seda neetud käsikirja siit-sealt lugeda, sest homme hommikul tahan selle ära viia. Ma pole seda püüdnud sugugi traditsioonide järgi kavandada, ja sellepärast küllap on (ja ongi!) kordumisi (kuid see on ju *mater studiorum*) ja üldse ebasüsteematisust. Et tont selle viimasegi võtaks!

Sain paari päeva eest Soomest raamatu, mis mulle rõõmu tegi: Raoul Palmgreni doktoriväitekirja *Työläiskirjallisuus* (*Proletaarikirjallisuus*). *Kirjallisuus- ja aatehistoriallinene käsiteselvittely*. On ilmud Söderströmil juba teises trüki, kokku 9000 eks.¹⁰ Autor¹¹ kuulub mu 30-ndate aa. tutvuskonda, oli kord “Vapaa Sana” peatoimetaja, siis leht lasti ära, mitu aastat Kemis raamatukogu

³ Jutt on luulekogu käsikirjast. A. K. kolmas luulekogu “Järvemaastikud” ilmus alles 1968. a.

⁴ Lembe Hiedel (1926–2004) töötas sel ajal Loomingu Raamatukogu toimetajana.

⁵ Saksa k. “raudne hobune”.

⁶ Edwin Hiedel, toimetaja ja tõlkija.

⁷ N. A. lõpetab oma lühimonograafiat Friedebert Tuglasest sarjas “Eesti kirjamehi” (ilmus 1968).

⁸ Kirjandustegelane ja -kriitik Lembit Rummelgas (1921–1992) oli kirjutanud 1950. aastatel mõned artiklid eesti kirjanduspärandi kohta ja, paljastades küll Noor-Eesti “vigu”, asunud nooreestlasti toleaeagsete vulgariseerijate vastu kaitsma. (nt. “Vigadest ja väärhinnangutest”, Looming 1956, nr. 11).

⁹ Sel ajal oli kirjastusse “Eesti Raamat” antud Artur Alliksaare luulekogu “Tuul käib tantsimas sarapuusaludes”, mis selle pealkirjaga ja autori poolt koostatud kujul jäigi ilmutamata.

¹⁰ Vastava pealkirjaga väitekirja ilmus 1964. aastal Helsingi Ülikooli kirjastusel, 1965. aastal kirjastuses WSOY (Werner Söderström Osakeyhtiö). R. Palmgren väitles doktoriks Helsingi ülikoolis 1965. aastal.

juhatajaks. On võluv järeldõnagi: “Koko tämän tutkimustyön olen joutunut suorittamaan Napapiirin tuntumassa, puolentuhannen kilometrin päässä alan tieteellisistä kirjastoista asuen, kirjastovirkani sivussa...” Kuid ta olevat töötand sellega 1939. a. alates: “... talvisodan aikana tarjosivat eräiden rintama-kansakoulujen kirjastot, välirauhan aikana Tampereen kaupungikirjastolle lahjoitettu työväenyhdistyksen vanha kirjasto sekä jatkosodan aikana erinäisten vankiloiden kirjastot minulle tutkimusmateriaalia.”¹² Huumorit ja völlahuumorit tal on, ja see näitab vaimukat uurijat. Nii palju kui olen suutnud seda lehitsemisi lugeda, on ta tõesti haritud inimeseks jäänd, ja sellest ainest tahaksin kord “Loomingusse” või nii pikema käsitluse kirjutada.¹³ Mehel olevat lootusi valituks saada Oulu ülikooli kirjanduse professoriks – seevõrra on Soome ülikooliolud muutund! Mulle on esitatud materjal enamasti tuttav, peale Skandinaavia ja Inglismaa, mida ma ei tunne, ja ta seisukohad oleksid lihtsalt harivad meie maa kirjandusloolastele (kasvõi Puhvli¹⁴ taoliste, kellele tahangi selle raamatu tellimist soovitada).

Järgmisel nädalal saab küllap kuulda juba tõlkekonverentsist. See kujunes kava poolest üsna üleliiduliseks. Ja Sinu ettekanne, nagu ma kirjast aru saan, ei olnud siis ka mitte ilma ajalooliste paralleelideta. Kus Sa ta avaldad? “Keeles ja Kirjanduses”? NB: Seal ilmub ka mu Tuglase-artikkel detsembris, mida ülikooli mehed ei julgend, viitsind või tahtnud “Toimetustes” maksuta avaldada (olguigi et see aastat kolm nende käes).¹⁵

Paar päeva tuleb veel hoolikat tööd teha Tuglase raamatubibliograafiaga. Moodustaks terve raamatu, kui tahaks ta tööde perioodika osa ka ette võtta. Raamatukese lisaks tahan panna selle bibliograafia, kust saaks ülevaate, mis tal tõepoolest on ilmund esimeses raamatutrukis. Ja see on saadana suur töö, sest juba raamatuid on tal ilmund mitte vähem kui 105. Peale selle tõlkeid võõrkeeltes 23, millest nähtud 22. Tuglase tõlgitud raamatud jätan üldse välja. Aga see täpne näppimine on mulle kõige vähem loomupärasem. Olgu nii, homme annan vähemalt tekstiosa ära.

Tervitan

N. A.

2. A. Kaalep 6. I 1966

6. 1. 66.

N. A.!

Kahjuks kujunes nii, et Kreutzwaldi päevad jäid seekord nägemata-kuulmata; just Sinu ettekan-

¹¹ Raoul Palmgren (1912–1995), Soome poliitik ja marksistlik kirjandusteadlane; Soome Kommunistliku Partei liige ja Vapa Sanaa toimetaja 1944–1952, olnud Talvesõja ajal rindel ja Jätkusõja ajal vanglas. Oulu ülikooli kirjandusprofessor aastatel 1968–1976.

¹² Soome k. “Kogu selle uurimistöö olen pidanud tegema põhjanaba tingimustes, elades poole tuhande kilomeetri kaugusel oma eriala teaduslikest raamatukogudest ja raamatukoguhoidja töö kõrvalt... Talvesõja ajal pakkusid uurimismaterjale rinde-rahvakoolide raamatukogud, vaherahu ajal Tampere linnaraamatukogule kingitud töölisühenduste vana raamatukogu ja Jätkusõja ajal erinevate vanglate raamatukogud.”

¹³ N. A. artikkel “Tähelepanдав uurimus töölikkirjandusest” on ilmunud ajakirjas Looming 1967, nr. 6.

¹⁴ Heino Puhvel (1926–2001), kirjandusteadlane, kes uuris samu teemasid, mida N.A.

¹⁵ N. A. artikkel “Friedebert Tuglase olevikutaju: mõnest arengujoonest Esimese maailmasõja ajal on ilmunud ajakirjas Keel ja Kirjandus 1965, nr. 12. Tartu Riikliku Ülikooli kirjanduskateedri toleaeagsete õppejõudude, peamiselt Harald Peebuga, olid N.A.-l üsna komplitseeritud suhted.

¹⁶ N. A. ettekande teemaks 1965. aasta detsembris Tartus, Kirjandusmuuseumi konverentsil “Kreutzwaldi päevad” oli “Friedebert Tuglase osast eesti kirjandusloos”.

de päeval olin Tallinnas.¹⁶ Asi on seda kurvem, et nüüd ise Tuglasega mässan, nii et pea suitseb otsas. Just lõpetasin kuuldemängu “Felix Ormussonist”, mis vist isegi Soome Raadiole edasi antakse. Ma ei tea, kas tegin õieti: vabastasin ta konkreetsest ajataustast, nüüd on ta lihtsalt 20. sajandi literaat (kuigi Liisa Savioja lugu on ka sees – aga jällegi vabana 1905. a. liiga konkreetseist märkidest). Estetismi võlu ja jõuetus ühekorraga – ega see ole ju ainult 1910-ndate aastate probleem!

Veel pean hr. Olev Jõe ajakirjale tegema midagi “Marginaalia” kohta. Lihtsalt pean, taganeda enam ei saa. Vormiks valisin “Marginaale “Marginaaliale””, aga hirm on seda suurem.¹⁷ Ja mul on ainult mõned päevad selle lõpetamiseks.

Lähen nimelt ju Krimmi. Esmaspäeva hommikul sõidan Tallinnast lennukiga välja. Nad on mu komandeerinud koos Raimond Kaugveriga dramaturgide seminarile, kus täies rahus loodan lõpetada isegi kaks näidendi (teine on lastele; küll tahtsin selle varem valmis saada, aga mis võimatu, see võimatu).¹⁸

Kas lugesid “Noorte Hääldest” Pavlovi kõnet? Ei tea, kas see on aja märk, ja kui, siis millise?¹⁹

(Mati Unt on valmis saanud oma näidendi, mida Ird mängida tahab.²⁰ Noortest kurjategijatest. Tundub, et see on väga oluline näidend. Pahandus võib tulla seda suurem; kasvõi hr. Rannet on nüüd ilmselt vihast lõhkemas, et teda nii julgesti kritiseeriti – isegi mõne tuntud pugeja poolt. Selle viha ärareageerimine võib ju mitme ventiili kaudu käia!)

Hiljuti oli “Rahva Hääl” lageda natsininameeste protsessist – Baldur von Schirachisse suhtuti seal ootamatult leebelt...²¹

Hommik on juba üsna kaugale jõudnud; näib, et paha ei teeks ka veidi magada.

Kangesti head uut aastat soovides

A. K.

P. S. Viimane “Looming”! Ine Viiding on ju saabas!²² Kõige primitiivsema formaalse loogika absoluutne puudumine argumenteerimisel, kui maitseküsimused kõrvale jätta! Ja sinna kõrvale: Aino Undla-Põldmäe vastutustundeline suhtumine luulesse; isegi Koidula lihtsakoelist lüürikat vaadeldes võtab ta arvesse Lotmani strukturalismi. I. V. on küll tüüpiline “pitomec Stalina”²³, kui tšehhi keeles tohib väljenduda.

¹⁷ A. Kaalep. Marginaale “Marginaaliale” ilmus ajakirjas Keel ja Kirjandus 1966, nr. 3.

¹⁸ Vt. A. K. artikkel “Päevad kui merikarbid: üleliiduliselt dramaturgide seminarilt Jaltas”. – Edasi, 6. III 1966.

¹⁹ Ajalehes Noorte Hääl on 5. I 1966 avaldatud ÜLKNÜ KK esimese sekretäri S. Pavlovi kõne ÜLKNÜ Keskkomitee VIII pleenumul. Kõnes on palju tähelepanu pööratud “imperialismi ideoloogilise diversiooni tunduval tugevnemisele”, taunitakse nn. laagriliteratuuri avaldamist ja räägitakse “ustavusest partei parimatele traditsioonidele”.

²⁰ Mati Undil sai sel ajal valmis näidend “See maailm või teine”, mille “Vanemuises” lavastas 1966. aastal Heikki Haravee.

²¹ Ajalehes Rahva Hääl ilmus 19.XII–30.XII 1966 Georgi Aleksandrovi järje jutt “Uuri ja märkmeid Nürnbergi kohtupaleest”. Hitlerjugendi juhust Baldur von Schirachist on juttu viimases osas (30.XII).

²² Loomingu (1965, nr. 12) rubriigis “Kongressieelseid mõtteid” on Ine Viidingu tekst “Tähtsast ja vähem tähtsast luules ja luulekriitikas”. A. K. on ilmselt vihastanud autori ettevaatliku keerutamise peale, mis lõppkokkuvõttes süüdistab Rummot ja Kaplinski pessimismis ja seab neile eeskujuks Rudolf Rimmeli. Aino Undla-Põldmäe on samas arvustanud K. Mihkla raamatut “Lydia Koidula elu ja looming” pealkirja all “Lahtine kiri sm. Karl Mihklale”. Samadest asjadest kirjutab A. K. O. Muusapoja nime all oma püsirubriigis “Kirjanduslikke kihermeid” ajakirjas Noorus 1966, nr. 2.

²³ Sõnamäng: vene keeles питомец – kasvandik; tšehhi k. *pitomec* – lollpea.

3. N. Andresen 19. II 1966

A. K.

*Post festum!*²⁴ Olen ikka harjund sellega, et mistahes kongressi järel tunned ennast läbipeksetuna, moraalselt nülituna, suhteliselt (ilma teostamiskavatsusteta) enesetapmise tujus. Nii oli see muide seitsme aasta eestki tollel kirjanike kongressil, kuhu Sa targast peast ei tulnudki.²⁵ Sest ülesandeks oli välja juurida kõike andekat, ilusat, selleks et jääks väga palju ruumi andetuile parasiitidele. Ja nüüd korraga vastupidi, samad tegelased uueks sündind, tervitavad uusi andeid avasüli jne. Ja et lahkesti valitakse juhatusse Ain Kaalep, et sinna sallitakse hästi Uno Lahte, et sinna palutakse Jaan Krossi – kes oleks seda suutnud uskuda väheste aastate eest!

Paar kõnelust pärast kongressi meie külalistega kinnitas ka: meie ametlik kirjandusemaailm on ikka maha jäänd küll. Ja kui fil. lic. (nagu ta ise soomlaste jaoks kirjutab) Endel Sõgel aga oma tavapäraste nõmedustega esineb, siis tuleb küll arvata, et tema aeg nagu oleks läbi.²⁶ Sest see tobu ei oska kompromisse teha (mispärast teda isegi austan), vaid kordab ikka omaenese õpikust kät-teõpitud totrusi, ja peaasi, kirjanduse ideoloogilise puhtuse eest enam kui inkvisiitor valvel olles tunnetab ta suurepäraselt: näha igas inimeses nõukogude võimu ja oma isiklikku vaenlast, valmistada neile siledat teed kinnipidamise kohtadesse – ikka kirjanduse ideoloogilise puhtuse ning raha pärast soperdajate nimel.

Ma ei oleks suutnud ette arvata, et ta on nii isoleeritud! Sest ma ei tea sedagi, kuidas ta oma naine tema esinemistesse suhtub! Et partei esindajail oli häbi tema pärast, seda suutsin ma kasvõi selle ja teise näost välja lugeda. Ohoo! kui Sõgel üks on kirjanduse parteilise kirjanduse mõistmise esindaja, siis peaks ju vasturevolutsioon valmis olema! Vist pole asi siiski nii kole.

Kuidas kuskil pool asju ette korraldati, sellest on igatahes dokumendiks Olaf Ute direktiivne artikkel “Sirbis ja Vasaras” kongressi avamiseks.²⁷ Arusaadavalt selliste asjade vastu ei tohiks minusugune vaielda, s. o. kui ma tean, et Utt on KK väljapaisteve ideoloogia-ala töötaja. Mulle öeldakse muidugi, ta ei kirjutanud oma tiitlit autorinime juurde. Kuid mispärast ei suutnud ta kannatada paar nädalat oma seisukohtade avaldamisega, või miks ei kirjutand ta juurde lühikest lõiku (ega autorihonorar poleks sellega väiksemaks jäänud) sellest, et tema ei taha sugugi mõttevahetusi öeldud asjades piirata, vastu-okska, et tema olevat öelnud seda kõike viljaka diskussiooni algatamiseks. Ei, mulle meenus ainuüksi tema käitumine omaaegsete Tartu Kirjanduspäevade puhul kui ka 1965. a. jaanuaris Tallinnas “Monumendi” ümber käinud vaidlustes. Kui vaidlustes jõud lõpeb, siis tuuakse välja töötöend seal ja seal!

Mulle paistab üha rohkem, nagu mind poleks enam vaja. Sest seni olen pähe saand kõigi nende asjade pärast, mis praegu on endastmõistetavad.²⁸ Asi algas “Mäeküla piimamehest”. Praegu

²⁴ Ladina k. “pärast pidu”. – 16.–18. veebruaril 1966 oli Tallinnas ENSV Kirjanike Liidu V kongress.

²⁵ N. A. tuletab meelde KL IV kongressi 1958. aastal, kui selle korraldamises olid juhtivad EKP KK ja KL kommunistide nn. stalinistlik tiib. (M. Laosson, E. Sõgel, L. Remmelgas). Sellel kongressil rünnati teravalt vabavärsi ja seda kasutanud autoreid, mh. Ain Kaalepit, Jaan Krossi jt.

²⁶ Endel Sõgel (1922–1998), N. A. peamine oponent, oli saanud kõrgkooli diplomi TPedI-s 1955. aastal, filoloogiakandidaat 1962. Oli olnud hävituspataljoni, komsomoli- ja parteitööl; aastatel 1952–1989 töötas ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudis, 1965. aastast asedirektor, 1968–1988 direktor.

²⁷ Kirjanike Liidu kongressi avapäeval ilmunud Sirbis ja Vasaras on Olaf Uti artikkel “Lahtisi lehti” (SV 16.II 1966, nr. 7, lk. 2, 4–5). O. Utt (s. 1929) töötas sel ajal EKP KK teaduse- ja kultuuriosakonna juhatajana.

²⁸ N. A. oli olnud represseeritud ja välja saadetud 1950–1955; enne seda ründasid stalinistid aktiivselt tema käsitusi eesti kirjanduse ajaloost. N. A. heideti 1949 välja nii NLKP-st kui KL-st; tema õigused KL liikmena taastati 1956, liikmelisus NLKP-s 1961. Pärast vabanemist töötas lühikest aega õpetajana, jäi aga siis vabakutseliseks literaadiks kuni surmani.

on Tuglasega samad lood, *Gott sei Dank!* Igatahes: 1960 retsenseeris Ed. Päll minu mitmeti primitiivse “Noore Tuglase” käsikirja väga sõbralikult surnuks, sest seal ei olnud Tuglas vastavate Suure Nõukogude Entsüklopeedia antud määratluste raami pandud. (Nojah, viis aasta tagasi kummutas ta koos Sõglaga nimelt ka Remmelga!) Ma ootan nüüd suure huviga neid päris juubeliartikleid; igatahes “Fr. Tuglas sõnas ja pildis”²⁹ on vähemalt sõna igahelilt.

Kui aga tagasi mõtled: kas mõnes teises olukorras oleks lastud Uno Lahel pärast Sõgla süüdistust³⁰ isegi ennast kaitsta: kui sind välismaal ükskõik kes kiidab, siis oled reetur, ja asjal lõpp! Kui inimkond nii rapiidselt edasi areneb, siis on tulevik – kommunistlik tulevik – nii kaunis, et maksab elada.

Tervitan

N. A.

19. II 66.

P. S. Tee mis tahad: see “Teet Piibelet” on Hermeliin! Kui “Noorte Hääle” toimetusest on nõrgund informatsiooni, nagu see oleks Oskar Kruus, siis võib asjal nii palju alust olla, et Kruus viis kirjutuse oma nime all toimetusse (Hermeliin tahtis sel puhul oma saba peita).³¹ Kruus ei saa selle autor olla. Jultund on see noorkotkas endiselt, olgugi et konjunkturi hästi ei arvesta.

N. A.

4. N. Andresen 12. III 1966

A. K.

Kui head polekski igasugused pidulikud üritused, aitavad need siiski töömeeleolust võõrutada. Nii ka Tuglasiana.³² Märtsi kestel olen küll paar korda T-st loengu pidand, kuid kodus istumine (sinna juurde mõned päevad kuu alguses haiglust) pole nagu õnnestund.

Õieti küll on T. juubel esimene, mille puhul ma tunnen teatud rahuldust. Vilde juubel läind aastal³³ kujunes kuidagi laadaks, millest näiteks kokkuvõtlikku trükitööd ei tahaks näha (mõeldagu kõiki neid kõnesid!). Tänavu võiks sellise kogu avaldada. Omajagu vett seal ju oleks, kuid on ka midagi muud. Muide, “Sirp” teebki minu algatusel ja tellimisel oma kahe numbri separaadi – olgu niigi palju rariteete!³⁴

Jah, ja nüüd korraga uusi tülisid. Tuntud teadusemees Sõgel on 1964. a. detsembris ühel Moskva teaduslikul koosolekul (Gorki nim. Maailmakirjanduslikus Instituudis) nahutand Ehrenburgi ja

²⁹ Koguteos F. Tuglase 80 aasta juubeliks, ilmus Paul Rummo koostatuna 1966. a.

³⁰ A. K. mäletab, et E. Sõgel nimetas kongressi kõnetoolis Lahte “Eesti Solženitsõniks”.

³¹ Ajalehes Noorte Hääle 17. II 1966 ilmus Teet Piibelet nime all jäljeton “Lugedes noori kirjanikke”, mis on kriitiline Mats Traadi, Mati Undi ja Arvo Valtoni uuema loomingu suhtes. Teatud stiililine sarnasus 1961. aastal ilmunud “Porikuu sonaadiga” võiks kinnitada N. A. veendumust, et sellegi teksti autor on Hermeliin, s. t. Endel Nirk.

³² F. Tuglas sai 2. märtsil 1966 80-aastaseks. Keskne juubeliüritus oli pidulik aktus “Estonias”. Kirjanike Liidu saalis peeti nn kirjanduslik kolmapäev, kus teiste seas esines ka N. A.

³³ 1965. aasta märtsis tähistati pidulikult E. Vilde 100. sünniaastapäeva.

³⁴ Tuglase juubeli puhul kirjutasid ajalehes SV nr. 9 (25.II 1966) ja 10 (4. III 1966) N. A., Eino Krohn, Endel Mallene, Uno Laht, Kostas Korsakas jt.

mind koos, ja asja tuumana ilmuski see väljaanne umbes Ehrenburgi 75. a. “Festschriftina”. Selle kogumiku pealkiri on: Современные проблемы реализма и модернизм. Tundsin siin mina ka oma kohust sõna mõõgaga sekka lüüa ning kirjutasin “Sirpi” ühe jutu (seal on nimelt kolm lk. juttu ka eesti minevikukirjandusest).³⁵ Et diplomaatilised suhted ähvardavad seepeale katkeda, on muidugi kahetsetav. Kuid praegu toetab mind – nagu oleks öeldud kuuskümmend aastat tagasi – “Euroopa üldine arvamine”. Nii lolliks ei pidand ma ülalmainitud Sõkla varem! Ja leedulane Korsakas, tark ja ilmalik mees, oli omakorda tige, et Päll³⁶ selle mehe oma eest saadab igasuguste nõupidamistele, kus ta kultuursete kaaslaste elu tegevat lausa võimatuks oma metsikute seisukohtadega.

Ootan uusi raamatuid Diktoniuse³⁷ kohta, nagu olen tellind, kuid seni veel tulemata. Ma ei tundnud varem Gustav Suitsu “Rootsi luulepõimikut”³⁸ – seal on ju D. üsna ilus leheküljepikkune käsitlus, ja mis kõige kaunim, “Punase Eemeli” tõlge – katsun ka seda kasutada. Tal puuduvad just need, mis Sina tõlgid.

Aga nüüd: millal mõtled Sa siis tõepoolest oma luuletuskogu Jaan Laakmannile tuua?³⁹ Muide, kui kord “Marginaalia” ilmub meie raamatupoodi müügile, kasutan oma kombeõigust nagu varemgi ning hangin ka Sulle. Vist sünnib see teisipäeval. Kas saata need Sulle või tuled lähimal ajal jälle?

Tervitades

N. A.

12. III 1966

Kas ei ole H. Runneli auhindamine Vilde kolhoosis huvitav?⁴⁰ Omalt poolt olen rahul V. Altoa “äramärkimisega”,⁴¹ sest puudustest hoolimata on see teist pidi kui arvasid O. Utt ja A. Palm.

5. A. Kaalep 21. III 1966

21. 3. 66.

N. A.!

Näed – siin ta on! Esimese exemplari saatsin hr. Jaan v. Toomlale;⁴² palun mõne aja pärast Sul ka

³⁵ N. A. artikkel SV-s (18. III 1966, nr. 12) “Lahtine kiri kirjandusteadusest fil.-kand. E. Sõglale, Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi direktori asetäitjale teaduslikul alal”. Selle lõpp: “Vajaliku austusega Nigol Andresen” sai omas ajas legendaarseks.

³⁶ Eduard Päll (1903–1989), kommunistlik kirjandustegelane ja akadeemik, kirjanikunimega Hugo Angervaks oli sel ajal ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi direktor.

³⁷ Elmer Diktonius, soomerootsi modernistlik luuletaja. N. A. kirjutas temast artikli “Elmer Diktonius: 20. I 1896-23. I 1961” (Looming 1966, nr. 7). N. A. palve peale tõlkis A. K. värsid artikli juurde.

³⁸ G. Suitsu koostatud ja tõlgitud “Rootsi luulepõimik” ilmus Stockholmis 1951. a.

³⁹ N. A.-l oli komme kutsuda selleaegseid Eesti kirjastuste juhte (nt. Aksel Tämme kui kirjastuse “Eesti Raamat” peatoimetajat või Otto Sammat kui Loomingu Raamatukogu peatoimetajat) omaaegsete tuntud kirjastajate nimelega. Jaan Laakmann võiks tähendada “Eesti Raamatu” peatoimetaja asetäitjat Jaan Toomlat, sest omaaegse kirjastaja nimi oli Heinrich Laakmann.

⁴⁰ Eduard Vilde nimeline kolhoos asutas oma kirjandusauhinna Vilde juubeliaastal 1965. Siis sai selle Rudolf Sirge oma romaani “Maa ja rahvas” eest (mis oli ilmunud 1956). Edaspidi leiti laureaat möödunud aasta autorite hulgast. 1966. aastal oli see Hando Runnel luuletuskogu “Maa lapsed” ja 1965. aastal ajakirjas Noorus avaldatud tööde eest.

⁴¹ Villem Altoaale määrati eriauhind E. Vilde monograafia koostamise eest.

⁴² Jaan Toomla oli kirjastuse “Eesti Raamat” peatoimetaja asetäitja; A. K. on sinna saatnud oma “Järvemaastike” käsikirja.

Ain Kaalep koos Artur Alliksaarega 1965. KM EKLA, B-37:4555

teine ex. sinna majja viia. (Ei raatsinud mõlemat korraga sinna saata enne Sinu käest läbi laskmata!)

Olen väga tänulik, et reserveerid mulle “Marginaalia”! Nüüd on mul siis juba Tsvetajeva + “FT sõnas ja pildis” + seesama Sinu abil viimastel aegadel saadud; ega muidu ma neid saanud polekski.

Terve eesti rahvas on vaimustuses Su “vajaliku lugupidamisega” kirjutatud pöördumisest. Just see nii elegantne stiil! Häda on ju see, et kui niisuguste objektidega (subjekt on palju öeldud) rassida tuleb, võivad need endagi allapoole tõmmata: “üttele mulle, kes on su vaenlane, ja ma ütlen sulle, kes sa ise oled.” ES-u⁴³ ei tulegi kohelda kui vaenlast, vaid kui takistust. Selle rahulik eest-tõstmine ei ole mõeldamatu; selle puhul ägestuda tähendaks mingit võrdsustumist. Kas on nii? – Teiselt poolt lubab küll Goethe tõe-esitajal alati karjuda.

Diktoniuse loodan sel nädalal ära teha; laupäeval (või esmaspäeval), näib, tulen Tallinna. Võib-olla jääb ta aga siiski ka tulevaks nädalaks, sest igasuguseid asjatoimetusi on kole palju. Eeskätt see libreto “Kuningal on külm” n. ö. lõplikus (honoreeritavas!) variandis: Ojakäär võttis kätte ja tegi tast päris ooperi minu mõeldud musicali asemel.⁴⁴ (Tore humoristlik muusika: 1½ pilti on tal juba valmis.) Ja siis veel üht-teist. Näidend Irdile ju niikuinii! (Kaugver, pagan, kukkus “Sirbis” lobisema!)⁴⁵

Artur Alliksaare puhul leidis mu sõber Muusapoeg ühist “Androgüüni päeva” ja “Atta Trolliga”: romantismi-omane fantastika ja satiiri ühendamine, sealjuures klassitsistlikult selge allegoorilisuse vältimine.⁴⁶ – Irdile kõnelesin, et Sina võiksid seda lavastada; mõte näis teda lõbustavat, aga ei tea, kuivõrd ta vedu võtab. Ta polnud siis lugu ennast veel lugenud. – Toomla olevat Alliksaarele

⁴³ Endel Sõkla; ES-u tuleb lugeda muidugi *essu*...

⁴⁴ V. Ojakäär ja A. Kaalepi ooperit “Kuningal on külm” mängiti Vanemuises 1967. aastal.

⁴⁵ Raimond Kaugver avaldas Sirbis artikli “Üleliidulisel dramaturgia seminaril”, kus muu hulgas nimetas, et A. K. oli sellel kuu aega kestnud seminaril kirjutanud satiirilise komöödia “Iidamast ja Aadamast” (SV 18.III 1966, nr. 12).

⁴⁶ A. Alliksaare näidend “Nimetu saar” oli ilmunud Loomingu Raamatukogus 1966, nr. 7; lavastati see hoopis hiljem. A. K. võttis näidendi nimetatud paralleelidega jutuks “Kirjanduslikes kihhermetes” mis ilmusid Nooruse aprillinumbris (1966, nr. 4, lk. 15).

väga sõbralikult lootust andnud luuletuskogugi ilmumise asjus. A. on – traagilisest tervises seisundist hoolimata – heas tujus ja toimekas; nägin teda Mati Undi näidendi arutelul, kus ta elavalt sõna võttis ja oma parimas vormis näis olevat. Arutelu kulges üldse ärksalt. Ja MU näidend on tore.

6. N. Andresen 13. IV 1966

A. K.

Tahan Sind kiita tühjas kirikus ja kuivas kõrtsis: Becher on kõigiti korras! Täna andsin ära ka Diktoniuse-artikli koos Sinu tõlgetega. Muidu pakkusin G. Suitsu “Punase Eemeli” tõlget “Kultuurile ja Elule” – asi on seda väärt! Muud Suitsu tõlked Diktoniusest ei ole tähelepandavad⁴⁷.

Nagu hiljuti selgus, tuleb mul Tartu kirjanduslikul jüripäeval pidada üks jutlus: “Tööliskirjanduse mõistest”.⁴⁸ Pakkusin asja ammugi, otsustati nüüd (parema puudumisel). Sellepärast tuleb mul eelolev nädal väga viksisti istuda. Pisimaterjal on küll kaunisti käes (Raoul Palmgreni doktoriväitekirj! Helsingis pandi alus maailma kõige haruldasemale akadeemilisele uurimusele, Kemis see kirjutati! On alles eksootika, kui mõtled: meil, ja üldse NL-s, on teema täiesti läbi uurimata, ikka veel rajoonitasemel!).

“Jää hüvasti, mees hää, ja vormi kauneid värse!”⁴⁹

N. A.

13. IV 66.

7. N. Andresen 16. IV 1966

Mon cher,

maadlen oma ettekandega. Kord olin juba sisemises paanikas; praegu jälle julgust on. Tähaks öelda mõned mõtted, mida õpikus veel pole. Igatahes Palmgreni uurimus tõukab mõtte paljudele nähtustele rahvusvahelises kirjanduses, ilma et ma jääksin tema isoleeritud klassikirjanduse vaatekohale: hea kirjandus tungib ju üle kavatsatud publiku piiride!

Kuid päris asi: Erik Teder rääkis lühidalt ning lubas kord pikemalt nõu pidada saksa luule antoloogia korraldamisest.⁵⁰ Ise küsimus on, kuidas ta tõlkijad kokku saab; tahaksin igatahes Sind näha keskkohas. Kuid esiteks kava küsimusi:

Ei oleks minu arust hea lihtsalt 20. sajandi antoloogia – see teeks asja liiga kirjuks ja kergekski. Rilke peaks ilmuma omaette – kasvõi 20. sajandi luule seerias. Umbes: Murrangulüürika Saksamaal v. m.? S. o.: ekspressionism. Siis aga võiks mõnest luuletajast olla ainult tolle kümnendi luulet. Lasker-Schülerile peaks leidma muid avaldamisvõimalusi – sinna ta passiks kole vähe. Seega:

⁴⁷ G. Suitsu Diktoniuse-tõlget Kultuuris ja Elus ei ole ilmunud. Muud luuletused on “Veli-sina”, “Lapse palve”, “Töölised”, “Masinalaul”.

⁴⁸ Selle pealkirjaga ettekande pidas N. A. Tartu kirjanduspäeval 23. aprillil 1966.

⁴⁹ Värss Gustav Suitsu luuletusest “Leconte de Lisle” i läkitus sõbrale Asutava Kogu puhul 1849”. Suitsul on muide “Jää hüvasti...”

⁵⁰ Kirjandusloolane Erik Teder (1928–2004) oli selleks ajaks koostanud antoloogiad Aafrika ja Antillide luulest (mõlemad 1964). Kavandatud saksa luule antoloogia ei valminud.

Heym, Trakl, Stadler, Benn, Becher, Werfel, Hasenclever, Goll, Toller (viimaselt ehk “Pääsulaulud”). Või ehk van Hoddis kahe või kolme luuletusega kümnet lõpuni viimata? See oleks lausa ekspressionismi kolme astme õpik. Muidu aga peaks näit. Heym, Trakl ja Werfel olema esindatud vähemalt kümnekonna luuletusega; vahest ka Toller eri põhjustel; Goll ehk “Panama kanali” ja veel millegagi?

Jutt on selles, et kui Teder vahest Sinuni jõuab oma kavadega, oleksid ette valmistund. Minu arvates annaks selline kontsentreeritud valimik hoopis paremaid tulemusi kui paljude luuletajate pulveriseerimine. Ja ekspressioniste ei tahaks palju võtta: siis ähmastuks mulje. Sellestki hoolimata, et üsna palju head luulet jääks esindamata. Neid nimesid pean ma siiski arengule kõige markantsemaiks. Kui kästaks kokku tõmmata, võiks verise südamega ehk Stadleri ja Hasencleveri, lõpust kasvõi Golli ja Tollerit ohverdada. Kuid kümme neist annaks tõesti teatud aja pildi.

Rilke aga vajaks kindlasti omaette valimikku, ja Alliksaar justkui olekski omalt poolt kirjastusele ettepaneku teinud.⁵¹ Tal küllap on juba seni rohkesti tõlgitud. Tõlkeid peaks muidugi kangesti kontrollima.

Jah, laupäeval tulen Tartu ja pean sinna teispäevani või koguni kolmapäevani jääma. Iga-sugust totrust peab tegema: peale muu lubasin pidada “Vanemuises” ühe loengu, mis ka muidugi ette valmistamata.

Tervitan

N. A.

16. IV 66.

8. A. Kaalep 19. IV 1966

19. 4. 66.

N. A.

Loodetavasti näeb Sind juba laupäeval (ettekanded Annistilt, E. Tedrelt, K. Murult), sest järgnevalt on ette nähtud P. E. R. luuleõhtu: ta on sõjaväest korra välja lastud ja loeb ette uue kogu “Lumevalgus... lumepimedus” käsikirja.⁵² Kindlasti tasub tulekut!

Ma kirjutan aga selle saksa antoloogia asjus. E. T-ga arutasime seda provisoorselt umbes nii: maht ca 7500 rida, autoreid ca 50, s. o. keskmiselt 150 rida autori peale. Eesmärk poleks sedavõrd üksikute autorite tutvustamine kui panoraam. (Mis muidugi ei välista võimalust mõnd kaalukamat nime hoopis mõjuvamat esile tõsta, mõnest aga anda ainult väike proov.) Suur ja sügav mõte oleks selles, et näit. Stefan Georget ei antaks meil muidu välja iialgi, sel moel aga saaks paari-kolme esinduslikuma näitega tema laadi ja olekut siiski tutvustada – ja seegi oleks vajalik. Algu olekski “ekspressionismieelsetele” pühendatud: George, Hofmannsthal, Rilke, küllap ka Spitteler (Dehmelit ehk mitte). Rilke puhul: isegi kui 150 reaga piirduda, oleks see ju 10 sonetti! Väljaandmist XX saj. luule sarjas see ei takistaks (kes teab, millal ta väljaandmine üldse kõnesse tuleks). – Nimekad ekspressionistid oleksid muidugi kõik esindatud: Hasenclever, Goll, Toller, Becherist

⁵¹ Rainer Maria Rilket on eesti keelde tõlgitud üsna palju (M. Underist kuni A. K.-ni), eraldi raamatuna ilmusid aga alles 2005 “Duino elegiad” Mati Sirkli tõlkes. Alliksaar tegelikult Rilke tõlkimiseni ei jõudnudki.

⁵² Tartu kirjanduspäevad olid sel aastal 23.–24. aprillil, esinesid August Annist, Eerik Teder, Karl Muru, Laine Peep, N. A., Ülo Matjus. P.-E. Rummo “Lumevalgus... lumepimedus” ilmus Loomingu Raamatukogus veel samal aastal, 1966.

rääkimata (kelle maht muidugi suurt valimikku arvestades – nagu Brechtigi oma – oleks siis ehk väiksem).⁵³ Hoddise “Weltende” (ja aitabki talle) ei jääks kuhugi, ja Lasker-Schüler tuleks muidugi ka. Aga siis tuleksid järgnevad perioodid: emigratsioon, kaasaja Lääne- ja Ida-Saksa, samuti Šveitsi ja Austria suuremad nimed.

Mõtlesime, et võiks püüda hankida ka kõigi poeetide pildid ja need koos u. lk-lise elulooga panna iga mehe luuletuste algusesse.

Ja samuti leidsime, et ürituse eesotsas võiks seista ühiskondlik kolleegium: Andresen, Sang, Rita Tasa (minu generatsiooni germanist).

Esialgu on asi muidugi veel uduses staadiumis. Autorid tuleb esmalt (koos kandidaatidega) kindlaks määrata, kokku leppida “ettevõtte struktuuri” asjus jne. Tõlkijaid leiduks, nagu E. T. esialgne “luure” on selgitanud. Tema ise, mitte küll just saksa luule spets (mistõttu selline kolleegium väga tulus oleks!), on koostajana ses mõttes väga kasulik, et ta hangib-otsib usinalt vajalikud materjalid kokku, ja sellist jõudu on ka vaja. Mõnikord teeb ta ka mõne üsna õnnestunud tõlke – omamata küll mõõdutunnet ses mõttes, kelle ja mille kallale minna ja kes-mis rahule jätta. (See märkus on minu poolt küll väga kardetavasti bumeranglik!)

Nii et – laupäevani! *Heipä hei!*

A. K.

9. A. Kaalep 15. VI 1966

Ähijärvel 15. 6. 66.

N. A.!

Olen juba 2 nädalat eemal “suurmaailmast” ja püüan (nüüd lõplikult!) oma näidendit valmis saada. Häda on selles, et asi võimaldab kõike ja üks geniaalne idee tabab mind teise järel, kusjuures jälle suhteliselt mõni koht tundub hõre. Selle “mägede sünnituse” peale peaks küll natukenegi kopsakam loom sündima kui Horatiuse mainitud “*ridiculus mus*”⁵⁴. (Muide, see viimane, eesnimelga Erni, on jälle luuletama hakanud! (“Kuskilt” loetud iseloomustused: vana kõlvatu Semper, armetu Hiir ja reetur Raud!)⁵⁵ Oh häda Maarjamaa Parnassile!)

Väga tore on kuulda, et Jõe ajakiri nüüd selle ekspressionismikäsitluse ära avaldab.⁵⁶ Juuli keskpaiku on see Hasenclever minu poolt ka kahtlemata valmis. See kõik on seda vajalikum, et vana jõe hõbe Bernard Söödi oopuse uustrüki on ekspressionismist (nagu kõigist uutest vooludest) kirjutatud kõige fašistlikumaid jõledusi mu siseretsensioonist hoolimata – “Sirbile” loovutatud artiklis (äkki on see vahepeal ilmunud? saan lehed siia suure hilynemisega!) püüan neid natuke väärata.⁵⁷ Sinu rasked kahurid oleksid siis asja lõpetuseks kui absoluutne argument!

⁵³ J. Becheri luulevalimiku “Unistades täiusest” (1962) oli koostanud N. A., tõlkijate seas oli ka A. K. B. Brechti luulevalimik “Dialektika ülistus: luulet 1918–1956” ilmus A. Sanga tõlkes ja koostatuna 1963.

⁵⁴ Tšitaat Horatiuse “Luuletuskunsti”. Ladina k. *Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus*. Ülo Torpatsi tõlkes: “Mäed peaks sündima, ent tuleb ilmale pilkamisväär hiir.”

⁵⁵ “Kuskilt” tähendab ajakirja Mana ja Ivar Grünthali ülevaadet seal, kus ta tunnustavalt mainib Ain Kaalepit ja Jaan Krossi. Täpne tšitaat: “Ennast masinlikult kordavate parteilaulikute, nagu vana kõlvatu Semperi, mannetu Erni Hiire ja renegaatliku Mart Raua varjust on võimsalt esile kerkind terve põlvkond uusi poeete...” Vt. Mana 1959, nr. 1, lk. 49.

⁵⁶ N. A. artikkel “Kirjandusliku ekspressionismi mõnedest joontest” ilmus ajakirjas Keel ja Kirjandus 1966, nr. 9–10.

⁵⁷ A. K. retsensioon B. Söödi “Kirjandusteooria lühikursuse” 2. trüki kohta – “Muretsemisi värsket kirjandusteooria käsiraamatu puhul” – ilmus ajalehes Sirp ja Vasar, nr. 24 (10. VI 1966).

Olen vahepeal lugenud üht-teist välismaist ja seda kaua ja põhjalikult seedinud. Mõtlemise-ütlemise raamid avarad, kuid mis poeetilisse originaalloomingsusse puutub – P. E. R. on siiski meil, ja nemad saavad ka sellest aru! Annaks Mnemosyne kõigi oma tütardega, et Samma plaanitatud kahe noore luuletaja ühisvihikule jalga ette ei pandaks!⁵⁸

Siin kaasas on mul Lotman + Schaf (poola semantik) + Tõnjanovi “Проблемы стихотворного языка”. Lubasin Jõeale väikese Lotmani-referaadi teha. (NB: tal ilmub “Loengute” II osa vist juba sel kuul! Teen kõik, mis võimalik, et Sullegi 1 ex. reserveerida!) Matemaatikatarkust kuluks selle kõige jagamiseks küll rohkem ära, ja kahju on, et kadunud Viiding sellega tegelda enam ei saa; tal oli ju ka head populariseerimisannet. Õnneks ei ole Lotman ise kuigivõrd rohkem matemaatilise näoga kui üks normaalne hea filoloog!

Peale selle tõlgin tasapisi Horatiust⁵⁹. Omaette võluv ikka enam taibata, et õieti on ta täiesti konkreetne ja reaalne isiksus, mitte aga klassiruumide ja auditooriumide kipsikarva fantoom! (Õeldud muidugi ilma vaenuta selle stuudiumi vastu, mis Goethe meelest alati igasuguse humanitaarhariduse aluseks peab jääma.) Vale, amice venerabilis!⁶⁰

A. K.

10. N. Andresen 23. VI 1966

Tervitusi Ähijärvele!

Kuid mina istun väga palavas Tallinnas. Lootsin oma nn. raamatu käsikirja lõpetada, teades, et kuulun talupojaseisusse, ja et talupoegadel on ikka suurim tööaeg suvel, veidi hinge tagasi tõmmata võib ju talvel. Teen kaht asja kõrvuti: Lahtisi lehti G. S. luulest, s. o. kommentaare 15 luuletusele, ja sedasama Gorki-artiklit, mille alustasin 1958 – seekord küll veidi koondudes.⁶¹ Aga juba Serapioni vennad⁶² ütlesid, et kirjutamine on väga raske asi.

Jah, Garcia Lorca on Sinu tõlkes lausa eesti luuletaja (s. o. ei tundu läbi, et oleks tõlgitud).⁶³ Ma loodan tema suuremat kodunemist kui seeria muud luuletajad.

Kahju küll, kevadel-suvel ei sattund enam Tartu ega näind enam Mati Undi näidendit. Sügisel teen selle tasa. Kuid Tallinnas nägin Valtoniaanat – ja see oli ootamatult hea, värske, heas mõttes uus.⁶⁴

Olen ma öelnud, et Samma annab Oksa proosa-raamatu (topeltnumber, ilmub vist septembris).⁶⁵ Tegin siiski väikese valiku, kuid tegelikult on see suurem kui Stokholmi “Kogutud teoste” proosa.⁶⁶ Ja praegu kavatsen veel koostada ühe G. Suitsu valimiku, artiklid ja luuletused koos,

⁵⁸ Ühisvihikuks oli P.-E. Rummo “Lumevalgus... lumepimedus” ja Enn Vetemaa “Lumesõda”, mis ilmusid Loomingu Raamatukogus.

⁵⁹ A. K. tõlgitud Horatiuse oodid ilmusid “Rooma kirjanduse antoloogias” (1971).

⁶⁰ Ladina k. “auväärt sõber”.

⁶¹ N. A. artiklid “Maksim Gorki ja Eesti” olid ilmunud Loomingus 1959, nr. 7 (I) ja 1961, nr. 8 (II). 1968. aastal (Looming nr. 3) ilmus N. A. artikkel “Gorki tulek Euroopa kirjandusse”.

⁶² Kirjanduslik rühmitus 1920. aastate Venemaal.

⁶³ F. Garcia Lorca “Kaneelist torn” (tlk. ja järelsõna Ain Kaalep) ilmus 1966 sarjas “XX sajandi luule”.

⁶⁴ P.-E. Rummo montaaži Arvo Valtoni novellidest “Lugusid argielust ehk Valtoniana” lavastas “Vanemuises” Evald Hermaküla. Esietendus oli 12. III 1966.

⁶⁵ J. Oks. Vaevademaal. (Novellid, jutustused, esseed). Eessõna N. Andresen, järelsõna F. Tuglas. Loomingu Raamatukogu 1967, nr. 8–10.

kuivõrra just G. S-I teatud luuletused on artiklitega koos sündind ja kokku kõlavad. Ise küsimus, kas Otto (ütlemine Lindfors) sellega nõustub.⁶⁷ (Oksa lükkasivad nemad ka kahe aasta eest tagasi!)⁶⁸

On Sul teada mõnd vajalikku prantsuse raamatut, mille täpne nimi oleks meeles (peale Garaudy, mida tean)?⁶⁹ Teata siis lähemal ajal – katsun paari asja tellida.

Mida arvad Severjaninist? Ta saab tuleval aastal 80-aastaseks, ma soovitasin teha valimik (100–150 luuletust), millega võiks ehk V. Adams kõige paremini valmis saada.⁷⁰

Tervitades, hüvä lämmi vihma soovides

N. A.

23. VI 66.

11. A. Kaalep 19. VIII 1966

19. 8. 66.

N. A.

Vahepeal on igasuguseid asju juhtunud, ka Alliksaare matus, mis oli väga kurb, sest ta pidi ju suuremgi teadmiseta, et ta kogu kunagi ilmub ja ta endale kuuluva koha Eesti Parnassil saab.⁷¹ P. E. R. eeskujul saatsin ses asjas ju ka (kuu aja eest umbes) kirja Jaan Toomlale; teadagi, et ei mingit reageeringut. Matus eeleoludel lisasin teisegi ja kardan, et mulle omase taktitusega olen jälle “millegi ilusaga hakkama saanud”, nagu “Švejgis” öeldakse. Mis siis!

Vaat mis on dekadents: Kr. J. Petersoni kui poeedi lõi maha auväärne O. W. Masing,⁷² Juhan Liivi hukkaajaks olid vene vagunisaatjad, siiski veel võib-olla muidu korralikud inimesed,⁷³ Artur Alliksaart aga katsuvad likvideerida kõigest kirjastuse “E. Raamat” funktsionärid. (“Un fonctionnaire assis sur son guano,” nagu kirjutab Jules Renard⁷⁴.)

Olen viimaseil päevil kangesti ametus strukturalismi, semiootika, matemaatilise loogika jms. värgiga – tänasest “Sirbist” aga loen, otse vastupidi, Söödi mula ja mingi “Literaturka” autori täiesti nõmedaid jobutusi “simeootika” asjus.⁷⁵ Millal me ometi ses asjas edeneme? Sinu sõnavõtt

⁶⁶ J. Oks. Kogutud teosed (kogunud ja redigeerinud I. Grünthal, I. Rebane, R. Riitsalu). Stockholm, 1957.

⁶⁷ Otto Samma oli Loomingu Raamatukogu peatoimetaja. See tähendab, et N. A. lootis Suitsu artiklivalimikku avaldada pigem seal.

⁶⁸ G. Suitsu artiklite valimikku, mida N. A. aastakümneid koostas ja kirjastajatele pakkus, Nõukogude Eestis ei ilmunudki.

⁶⁹ Prantsuse marksistlik filosoof Roger Garaudy oli tol aja populaarne oma liberaalse realismikäsitlusega, mille ta oli esitanud 1963. aastal ilmunud teoses “D’un réalisme sans rivages” (Piirideta realismist).

⁷⁰ Eestis Toilas elanud vene egofuturismi klassiku Igor Severjanini (1887–1941) luulevalimikku eesti keeles ei ole ilmunud.

⁷¹ Artur Alliksaar suri 43-aastasena 12. VIII 1966. Tema enda koostatud luulekogu ei ilmunudki, kuid 1967. aastal õnnestus avaldada P.-E. Rummo koostatud valimik “Olematus võiks ju ka olemata olla”.

⁷² Omaaegne autoriteet eesti keele küsimustes O. W. Masing, kellele H. J. Rosenplänter oli K. J. Petersoni luuletusi näha saatnud, arvas need tavaliseks nooruki näpuharjutuseks ja seega tähtsusetuks.

⁷³ Juhan Liivi eluloost on teada, et tema eksirännakutel olid vagunisaatjad ta talvel piletita sõidu eest rongilt maha tõstnud, nii et luuletaja külmetas ja haigestus ja surigi.

⁷⁴ Prantsuse k. “Funktsionäär, kes istub oma sita peal”, tsitaat Jules Renardilt, mille A. K. oli leidnud J. Semperi asjakohases artiklis.

⁷⁵ Nimetatud Sirbi numbris (19. VIII 1966, nr. 34) on B. Söödi artikkel “Veel vooludest ja kirjanduse hindamisest”, kus polemiseeritakse nii A. K. kui N. A.-ga ning J. Golovini artikkel “Kauni programmeerimine”.

oli kosutav⁷⁶; Söödil ei jäänud muud üle kui jälle suurelt maalt abi otsida, ikka Grenzsteini ja Kõrvi teed pidi, olgugi veidi tempereeritumal kombel.⁷⁷ See on igale lugejale juba haisust selge. (Kuulen muide, et Panso õppeasutusel on tekkinud nõu seda härrat näitekunstiõpilaste Lääne-Euroopa kirjanduse õppejõu kohalt minema saata; tundub, nagu sellesama poleemika mõjul, kui ma ei eksi. Mu hale süda ei kiida seda just heaks, aga lõpuks on ta ikkagi ju ise süüdi, ja mingil määral on “vaba tahe” olemaski.)

Jah, ikka see Marxi-Engelsi asi: Sa peaksid ilmtingimata kunagi memuaaridelegi mõtlema. Sest see pole ju ainus tähtis ettevõtte, mille kohta just Sina ausaid ja autentseid teateid võid anda!

Muru kõneles Su artiklitekogust, leidis muide, et oled isegi üleliiga range olnud valikut tehhes: ta oleks näit. kindlasti tahtnud näha ka artiklit Becherist kui sots. real. luuleteoreetikust ja muudki.

Kuu lõpus sõidame Elvasse tagasi, ikka veidi enne kooli algust. Vist teen ka sõidu Tallinna.

Ah jaa: Ird luges mu näidendi läbi ja ütles: “Kuradi imeliku asja oled sa kirjutanud.” Näis veidi nõutu, kuid kinnitas, et “Vanemuisele” jäägu esilavastuseõigus.⁷⁸ Nii et ikka võtab vastu. – Fantastikalt ei küüni ma muidugi Alliksaareni, kuid häbematuselt ehk (selles näidendis vähemalt) ületan teda. Kahtlane värk igatahes...

Palju terviseid meilt! (Eriti soovime tervist silmadele.)

A. K.

PS O. Muusapoeg siiski enam B. Söödiga ei polemiseeri. Tühja temaga!

PS PS Suurim tänu ka “Loomingu” ja “KK” eest!

12. N. Andresen 14. XI 1966

A. K.

Täna sain Smuuli jutule ühe linnas ringleva jutu pärast – asi puutub “Loomingu” kavatseltavasse uude toimetajasse. Ta puikles alguses vastu, siis ütles, et jah, et Rimmelgat olevat raske Filmistuudist vabaks saada, kui et jah tema... Ütlesin talle oma arvamise, et selles asjas peaks ometi enne mõtlema. Ma ei varjand, et minu arust Rimmelgas on seni mitu korda käitunud sektandina, ja tema peatoimetajaks tulek võiks tähendada mitmelegi “Loomingu” uste sulgemist, ka minule. Nojaa, nojaa, mida tal ikka öelda oli!⁷⁹

Ühe sõnaga, mu auväärt sõbrad tahavad Liidu – ja juhatuse – panna fakti ette ning loodavad meie tavalisele viisakusele.

⁷⁶ N. A. oli B. Söödi vastuse peale A. K. kriitikale avaldanud artikli “Mineviku vooludest ja nende ratsionaalsest tuumast” (Sirp ja Vasar 5. VIII 1966, nr. 32); poleemika käis peamiselt modernismi ja realismi hindamise üle.

⁷⁷ Ado Grenzstein ja Jakob Kõrv olid 19. sajandi lõpu venestusaja lehetoimetajad, “nende tee” tähendab Vene riigis salakaebuste abil oma asja ajamist.

⁷⁸ Näidend “Iidamast ja Aadamast ehk Antimantikulaator” jäi Nõukogude Eestis ilmutamata (lavastati Vanemuises 1967), kuid trükiti ära pagulasajakirjas Mana (1969, nr. 2 (nr 36)), millest sündis autorile ja KL juhtkonnale probleeme.

⁷⁹ Lembit Rimmelga (1921–1992), KL sekretäri ja tõlkija maine on vastuoluline, ta ei kuulunud KL stalinistide ega ka nende opositsiooni leeri. Loomingu toimetajat temast siiski ei tehtud; Anton Vaarandi jätkas sellel kohal kuni 1968. aastani.

See Vaarandi ärasaatmine ja oma kitsa ringi võimuhaaramine teeb mu juba tighedaks.

Vormiliselt see ei tohiks minusuguse asi olla: mulle on – tingimisi – lubatud järjekordseil kongressidel sõna võtta. Viimase kongressi eel sain sellekski omamoodi hoiatuse. Kuid mul ei ole kombeks alati vait olla.

Muidu hakkasin päriselt Suitsuga jahtima, ja kui juba seminarimaterjale veidi käes on, siis läheb asi konkreetseks.

Aga Sina ise? Olid ju vist lühikest aega Suitsu õpilane? Kas sel teemal kord ei tasuks veidi juttu ajada?

Tervitan

N. A.

13. A. Kaalep 17. XI 1966

N. A.

Kannatan mingi moecutatio stupidissima⁸⁰ all: olen juba mõnda aega ette võtnud Sulle kirjutada, aga siis on kas miski asi mu kirjutamistahet halvanud või olen ma mõelnud, et kohe sõidan ju niikuinii Tallinna... Praegu on varahommik, olen just äsja naasnud ja Su vahepeal saabunud kirja läbi lugenud.

Rommelga asi on mu meelest sünge küll. See “triaad” tahab siis üht nurka pidi jälle positsioonile ronida.⁸¹ Mul on ikka kahtlus olnud, et kongressi lõpptulemuse leplikkus on loomult printsiibitu. Ja ka esimehe valimise osas...

Suitsu õpilaseks mind siiski nimetada ei saa – olen kuulanud ainult tema üht 2-tunnist loengut, 17-aastaselt pealegi. See on ainult üks põgus peaaegu-lapsepõlve impressioon. Ma ei ole selleski päris kindel, kas ta ikka rääkis Mannteuffelist.

Kuuldub, et ajakirjanduse-konverentsil Tartu raekojas on vana Veski omamoodi furoori (ja nõrdimustki!) tekitanud mälestustega K. Pätsi “Teataja”-perioodi kahtlemata progressiivsetest teenetest, kaasaarvatud see, et K. P. ja Kalinin isiklikult läbi käisid...⁸²

Tallinnas kõneldi jälle G. Naanist, kes entsüklopeedia uue peatoimetajana end töötajaile esmakordselt põhjalikumalt tutvustas põhjaliku ülevaatega kaasaegsest nõukogude filosoofiast.⁸³ Põrpi mulje, mis sealsed bürokraadid täitsa sassi ajas, oli ajendanud küsimusi ka entsüklopeedia tegemise põhimõtete kohta. Kohkunult oli kuulda saadud õudust, et “objektivismi-ohu” probleemi pole olemaski – entsüklopeedias kirjutatagu lihtsalt tõtt. (Kuhu me küll sedasi välja jõuame!!!)

Nägin Tallinnas Panso “Hamletit”.⁸⁴ Et see G. Mere ja mõnes mõttes ju ka minu “kontseptsioonile” ei vasta, isegi et see mõnes asjas Shakespeare’iga meelevaldselt ümber käib, ei pahanda-

⁸⁰ A. K. neologism ladina k. “üliloll mõkutamine”.

⁸¹ A. K. meenutab, et niisuguse kolmiku oli esitanud Ivar Grünthal artiklis “Olustikukasutajad ja otsivad kangelased”, (Mana 1965, nr. 1/2, lk. 48): “...isikukultusele Eestis vennalikus üksmeeles Beria käsikutega teed tasandanud Max Laosson, Endel Sõgel ja Lembit Remmelgas...”.

⁸² 1966. aastal möödus 200 aastat Eesti esimese ajalehe ilmuma hakkamisest (“Lühhiike õppetud...”, 1766). Tartus korraldati selle tähistamiseks 11.–12. XI teaduslik konverents.

⁸³ Gustav Naan oli Eesti Nõukogude Entsüklopeedia (ENE) peatoimetaja aastatel 1966–1989, sel ajal üldiselt progressiivse inimese mainega.

⁸⁴ Esietendus ENSV Riiklikus Noorsooteatris 17. septembril 1966.

nud mind mitte sugugi. Lavastuse vaim on shakespearelik. See on väga hea kunst, mida teevad väga head kunstnikud. Mul on väga hea meel, et olen selle ära näinud – soovitan tingimata Sul sedasama teha, kui Sa seda veel teinud pole!

Tallinnas murdsin maha tuntud kunstikretiin Pangsepa⁸⁵ – direktor näis olevat täitsa arusaa- ja mees, ja tänu tema toetusele on mu värsikogule nüüd tagatud kuradi põnevad illustratsioonid “Vanemuise” dekoraatorilt Meeri Särelt.

Kell on 6¹⁵. Lõpetan ja lähen oma plikat bussi peale saatma.

Palju tervisi!

14. A. Kaalep 14. X 1969

N. A.!

Sinu juubeli puhul post festum⁸⁶ kätt surudes märgin teatud nukrusega, et mõnevõrra, jah, wesentlicher⁸⁷ võinuks see küll kajastuda... Aeg oleks küll ehk juba selline, et teemat “NA kriitiku- na, publitsistina, esseistina” tasuks põhjalikuma töö raamides, uurimuslikult vaadelda – kuigi teema “Eesti sotsialismi ajalugu”, mille suurtesse raamidesse eelmainitu teatud osas kuuluks, ei ole veel päris hõlmavalt käsitletav. Ja mul on kahju, et ma juubelikingiks ei saanud saata oma järjekordseid “maastikke”,⁸⁸ mis plaani järgi pidanuksid ammu olema ilmunud. – Jah, Sinu kriitikumissioon, mida ma vanade ajakirjade kaudu juhuslikes osades olen märganud, näib olevat tõepoolest väga huvitav teema! Meeleldi käsitleksin seda kord ise – kui Jumal annab, siis ehk Su kolmveerandsajandi Festschriftis!

Lõpetan praegu Sammale Hans Henny Jahnni juttude tõlget.⁸⁹ See omasugune Hamburgi Jaan Oks näib Döblini kõrval olevat teine suur eht-ekspressionismi eepik. Suri 1959, kujuneb nähtavasti nii, et tähistame tõlkega ta 75. sünni-aastapäeva. Kafkaga, kes pigem ekspr. paralleelnähtus, tal ühist pole; teda on võrreldud näit. Barlachiga ja Joyce’iga. Huvitav, hull, mulle väga võõras, aga seda võluvam. Austas Brechti, ei sallinud Goethet ega Thomas Manni. Kõige veidram on mingi lapselik panseksualism – enam-vähem sodoomia (mis ju “Hansu-Mardi jutu” andmeil eesti talupoegadegi levinumaid kõlvatusi!) ülistuseni välja. – Tõlke lõpetamine on mu päris ära kurnanud, raske on ta sinder ka!

Suitsu küsimuses sead Sa mu raskesse seisundisse. Pealtnäha tundub küll kahjuks nii, et ma ei saa Sinuga päris kaasa tulla. Seda küll, et Kanti kategooriline imperatiiv ei tarvitseks tekstikriitika filosoofiliseks aluseks olla: s. t. et ühe autori editsiooniprintsiip peaks kõlbama ka kõigile teistele. Liivi puhul – ja mäletamisi ka Becheri puhul, kes umbses õhustikus pidi kastreerima oma noorpõlve veetlevaid liialdusi ilmselt oma parima äratundmise vastaselt – on see olnud selge. Aga Suits... Inimene on muidugi muutlik, kujunev. Ent kui me 1943. a. Suitsu tema arenguastmel eelistame sõjajärgsete aastate omale, siis võiks kerkida küsimus, miks me ei võiks eelistada näit. 1905. a. omagi? Või üldse kõiki luuletuste esmaredaktsioone kui ajaloolist materjali – nii võeti neid ju

⁸⁵ Rudolf Pangsepp oli kauaaegne kirjastuse “Eesti Raamat” peakunstnik. A. K. “Järvemaastikud” ongi illustreerinud Meeri Särelt.

⁸⁶ N. A. 60. sünnipäev oli olnud 2. oktoobril 1969.

⁸⁷ Saksa k. “olemuslikumalt”.

⁸⁸ A. K. mõtleb oma luulekogu “Klaasmaastikud”, mis ilmus 1971.

⁸⁹ H. H. Jahnni “7 äraspidist juttu. Sõnakunsti üksildumine” ilmus A. K. tõlkes Loomingu Raamatukogus 1969, nr. 51/52.

kunagi vastu! Tikun mõtlema, et kui meile poeedi areng üksikasjus ehk ei meeldigi, oleks vajalik siiski sellega lõpuni kaasa minna. Ka Underi vanainimeslikke redaktsioone “Sonettide” elurõõmsa seksuaalsuse nudimisega respektieriksin – lisas muidugi kõik need sukad, “mis lõppeda ei taha”, juurde andes. (Antoloogiasse võiks küll panna kõige parem – ant. koostaja või “avaliku arvamise” meelest – variant, ja selle kommentaaridesse täiendav märkus pärastiste ümbertegemiste kohta.) Aga see jutt on mul üldine; “kateoorilist imperatiivi” ju mitte tunnistades pean võimalikuks, et konkreetne materjal on Sulle annud veenva aluse siiski 1943. a. Suitsu pidada just-Suitsuks, päris-Suitsuks, Suitsuks post quem nihil⁹⁰. – Nende 16–17 “võimatu” luuletuse väljajätmist silmas pidades ristiksin raamatu siiski lihtsalt “Luuletused”, mitte “Kogutud I.”.⁹¹ Viimase pealkirjaga Stokholmi-raamatut olen kunagi uurinud; huvitav oli, et ta kogud-tsükliid on seal välja kujundatud teisiti, kui need kunagi raamatutena ilmunud; “lahtised lehed” olid kadunud⁹². Meenus Jorge Guillén (kellega mul tänu Ivaskile isiklikud suhtedki veidi tekkisid!),⁹³ kelle esimesest kogust “Ülemlaul” ilmus mitmekümnel aastal 4 varianti, kuni ta selle valmiks kuulutas; nüüd on tal 75. a. sünnipäevaks välja antud vägev 3-koguline (õieti tsükiline) raamat “Meie õhk” (Aire nuestro), millega ta oma elutöö loeb tehtuks; veel tekkivad luuletused jäävad lisatsükli “Otros poemas” jaoks. Seda täiusetaotlust on võrreldud Baudelaire’i omaga, kes noort J. G-i ka väga on mõjustanud, just nimelt selles mõttes. Suitsu loomingu puhul on seesama taotlus täpselt niisama selgesti leitav: kas ehk temagi puhul Baudelaire’i eeskuju arvesse ei tule? Selle kõige taga on romaanlik klassitsism (see minule hinge-lähedane!). Ja jälle viib see mõtte endisele: kas siiski ei tuleks meistri täiusepüüet seirata viimase lõpuni? – Vergilius palus “Aeneise” surres hävitada, sest ta ei olnud suutnud lõpptäiuseni jõuda. Õnneks seda ei tehtud. Ja nüüd on “Aeneises” hulka poolikuid heksameetreid.

Kui mu pikaleveninud lobast muud tulu ei tõuse, siis vähemalt ehk see, et lugedes kujunevad Su seisukohad veel natuke selgemaks – kasvõi vaieldes!

Lõpuks teatan väikese saladuse: meie pisikese “mulgi-tartu-võru-setu renessansi” raamides korraldatud luulevõistluse esimeseks laureaadiks saab kümne päeva pärast välja hõigatud Jaan Kaplinski Põlva-kandi murrakus kirjutatud värssidega. (Võiks elustada ka omapärast rannamurret, mis otsapidi ju vist Haljalassegi ulatub – 2. välte puudumine annab seal väga huvitava prosoodia, mis suurepäraseid antiikrütme lubaks viljelda!)

Palju terviseid mult ja mu kojalt!

A. K.

Paul Rummo teatas raadios Sanga lahkumisest.⁹⁴ See ei oleks pidanud ju üllatus olema, aga mõjus ometi väga masendavalt. Ja mu väike Triinu nutab siiaaani – see on see Sanga fluidum, lasteni... Raske on mõelda, et “ikka, igavesti kestab rõõmus elu päikse all”⁹⁵ – ilma temata.

(järgneb)

⁹⁰ Ladina k. “pärast keda pole enam midagi”.

⁹¹ A. K. arutlus on vastuseks N. A. küsimusele, kuidas suhtuda G. Suitsu kombesse redigeerida oma varasemaid luuletusi ja missugust tekstikuju eelistada koostatavas luulevalimikus. N. A. koostatud G. Suitsu luulevalimik ei ilmunudki.

⁹² G. Suitsu “Kogutud luuletused” (1963, Uppsala) oli koostanud Kalju Lepik

⁹³ Hispaania luuletaja Jorge Guillén (1893–1984) oli Ivar Ivaski hea tuttav, kes saatis ka A. K.-le mõned kirjad.

⁹⁴ August Sang suri vähki 14. oktoobril 1969.

⁹⁵ Värss Sanga luuletusest “Laul surmast ja igavesest elust”.